

«Τὸ τεκνίον ἠγωνία καὶ ἐπνευστία»: ἡ απεικόνιση τῆς παιδικῆς θνησιμοτήτας σε διασκευές των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη στη Νεοελληνική για παιδιά και νέους

Νικολέττα Κόρκα
Υποψήφια Διδάκτωρ¹,
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Παρότι οι διασκευές θεωρούνταν κατ' εξακολούθηση φτωχές αντανακλάσεις των πρωτοτύπων τους, έχουν επιτρέψει τη μετάδοση γνώσεων και συμπυκνωμένης σοφίας, καθώς και τη διατήρηση διαχρονικών πολιτισμικών αξιών, ιδίως, όταν πρόκειται για έργα κλασικής λογοτεχνίας. Στην Ελλάδα συναντάμε πολυάριθμες εκδόσεις με διασκευές έργων Ελλήνων λογοτεχνών του 19^{ου} για ανήλικους αναγνώστες, όπως είναι αυτά του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Στο πλαίσιο των ηθογραφικών του περιγραφών, ως υπέρτατη δυστυχία εμφανίζεται ο θάνατος ενός παιδιού, συχνό θέμα στο έργο του Παπαδιαμάντη, θέμα-ταμπού, εντούτοις, για την παιδική λογοτεχνία. Στόχος της έρευνας είναι ο εντοπισμός διασκευασμένων διηγημάτων του Παπαδιαμάντη για παιδιά που φέρουν το θέμα του θανάτου ανηλίκου και των μεταφραστικών ελιγμών, στους οποίους έχουν καταφύγει οι μεταφραστές για την απόδοσή τους. Επιμέρους στόχος της εξέτασης είναι η συμβολή στον διάλογο περί θεμιτού ή όχι της ενδογλωσσικής μετάφρασης των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη. Η εξέταση αντλεί μεθοδολογικά εργαλεία από το πεδίο της διαγλωσσικής μετάφρασης και των 'Περιγραφικών Μεταφραστικών Σπουδών'.

Εισαγωγή

Ο Παπαδιαμάντης ως γνήσιος ηθογράφος κατέγραψε και αποκάλυψε με ακρίβεια τη ζωή στην ελληνική ύπαιθρο, τις τοπικές παραδόσεις, τα ήθη, τα έθιμα, τη γλώσσα, καθώς και τις συνήθειες και τη θρησκευτικότητα των συνανθρώπων του (Βαλέτας, 1955). Ιδιαίτερα, εντούτοις, φαίνεται να τον απασχολεί η έννοια του κακού», η οποία διαποτίζει συχνά το έργο του. Τον Παπαδιαμάντη τον απασχολεί η παρουσία του κακού στον κόσμο, όχι τόσο με την έννοια του γενικού προβλήματος του κακού, όσο με τις πτυχές που κάνει

¹ «Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ)».

την εμφάνισή του. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο μορφές με τις οποίες εμφανίζεται το κακό στον Παπαδιαμάντη: το ηθικό-ψυχολογικό και το φυσικό-κοινωνικό. Το ηθικό-ψυχολογικό κακό είναι εσωτερικό και εκδηλώνεται μέσα από τις πράξεις, τη βούληση και τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Αντίθετα, το φυσικό-κοινωνικό κακό αφορά τη φυσική (σωματική) κατάσταση των προσώπων (αρρώστια, θάνατος κ.ά.) και το περιβάλλον στο οποίο ζουν (φύση, κοινωνία). Εδώ το κακό είναι εξωτερικό (Αθανασόπουλος, 1987: 68). Για τον Παπαδιαμάντη το καλό εκπορεύεται από τον Θεό. Το κακό είναι δημιούργημα του διαβόλου –δηλητήριο του Όφεως – και δεν είναι τίποτε άλλο παρά η άρνηση της τελειότητας του κόσμου, κάτι που οδήγησε στη δημιουργία της αφηρημένης αρνητικής έννοιας του 'κακού' (Τριανταφυλλόπουλος, 1984, τ'3: 625-626 & Saunier, 2001).

Ο θάνατος παιδιών είναι μια θεματική που εμφανίζεται συχνά στο έργο του Παπαδιαμάντη ως υπέρτατο κακό και δυστυχία του λαϊκού ανθρώπου. Στην επιλογή αυτής της θεματικής από τον συγγραφέα συντείνουν και οι κοινωνικές συνθήκες. Η γενικότερη ανεπάρκεια σε ιατρική γνώση, θεραπεία και περίθαλψη, η οικονομική ανέχεια επιβάρυνε τη θέση του παιδιού τον 19^ο αιώνα ιδιαίτερα στην επαρχία. Αυτή η δυσχέρεια επικρατούσε και στην Σκιάθο, την πατρίδα του Παπαδιαμάντη, όπου η φτώχεια και η στέρηση αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού της και της παπαδιαμαντικής οικογένειας (Βαλέτας, 1955: 109).

Σε αφηγηματικό επίπεδο, στον Παπαδιαμάντη ο παιδικός θάνατος έρχεται ως απόρροια μιας ασθένειας, ενός ατυχούς συμβάντος ή ανεύθυνης συμπεριφοράς κάποιου ενηλίκου του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η ασθένεια που προκαλεί τον θάνατο μένει τις περισσότερες φορές αδιευκρίνιστη και ως εκ τούτου η θεραπεία της μη στοχοποιημένη και συχνά βασισμένη σε παραϊατρικές μεθόδους (Κολυβάς, 1991: 50). Στο διήγημα «Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον» ο θάνατος του άρρωστου παιδιού θα είχε αποφευχθεί, εάν ο πατέρας, ο γιατρός και άλλοι ιθύνοντες του χωριού δεν επιδείκνυαν εγκληματική αδιαφορία. Ως εκ τούτου, ο θάνατος του ανήλικου αγοριού κλιμακώνεται και προοικονομείται με το σβήσιμο του καντηλιού. Το τσιτσιρίσμα του λαδιού στο καντήλι και η εκπνέουσα φλόγα του εκλαμβάνονταν ως η εκπνοή της επίγειας ζωής (Τριανταφυλλόπουλος, τ'2, 1982: 250).

Στο διήγημα «Ἡ Φωνή τοῦ Δράκου» υπάρχει διττή υπαιτιότητα για τον θάνατο του μικρού αγοριού: η ανθρώπινη και αυτή της φύσης. Ο Κώτσος απορρίπτεται από τον κοινωνικό περίγυρό του λόγω της νόθας καταγωγής του. Η φωνή των άλλων παιδιών τον οδηγεί στο καταφύγιο της φύσης. Η φύση όμως αντί να τον προστατεύσει φανερώνεται το ίδιο εχθρική με τους ανθρώπους, συμπράττοντας σχεδόν στην εξόντωση του ήρωα. Τη στιγμή που επιδίδεται στην αγαπημένη του ασχολία της αναρρίχησης πέφτει από το δέντρο και σκοτώνεται (Καραΐσκου, 2015: 311-312).

Ιδιαίτερη, εντούτοις, μνεία πρέπει να κάνουμε στην εμμονή του συγγραφέα με το μοτίβο του πνιγμού, που συμβαίνει συνήθως υπό το φοβικό κλίμα της απειλής και όπου συναντάται το μοτίβο της αμαρτίας/ύβρεως (Μαστροδημήτρης, 2011: 305). Στα διηγήματα «Ἡ Τελευταία βαπτιστική», «Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ» και «Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας» για τους πνιγμούς των παιδιών ευθύνονται οι «παγίδες» της φύσης ή η

πλημμελής προσοχή των ενηλίκων. Πιο συγκεκριμένα, στο «Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ» ο πνιγμός πριμοδοτείται ἤδη από τον τίτλο και αποτυπώνει πέραν του θανάτου του ανηλίκου, την τρώση, «τον πνιγμό» της ευσυνειδησίας ενός απλού ανθρώπου, του παιδονόμου και επιφέρει την «ύβρη» του πατέρα (Μαστροδημήτρης, 2011: 305). Στο διήγημα «Ἡ Τελευταία βαπτιστική» υπαίτιος για τον τραγικό πνιγμό είναι η απροσεξία μιας αφελούς γυναίκας που αφήνει το στόμιο του πηγαδιού ανοιχτό. Το νερό ως θέμα εμφανίζεται και μέσα από τη δίψα των ηρώων, κυριολεκτική, αλλά και μεταφορική, για ζωή, σε σημείο να μπορούν ολόκληρα έργα να διαβαστούν (συν τοις ἄλλοις) ως συνεχή αναζήτηση του νερού μέχρι την τελική καταβύθιση στη θάλασσα (Saunier, 1996: 508).

Ἡ απόδοση θανάτων από πνιγμό μεταφέρεται με κλιμάκωση, σχεδόν «κινηματογραφική», η οποία επιτυγχάνεται με τις περιγραφές. Ο συγγραφέας ξεκινάει μακροσκοπικά με την αποτύπωση του χώρου και συνεχίζει μικροσκοπικά με εστίαση σε περιοχές, πρόσωπα, γεγονότα (Φαρίνου-Μαλαματάρη, 1987: 37-103). Η λεπτομερής απόδοση του τοπίου συντείνει στη δημιουργία του απειλητικού κλίματος. Η ἡρεμη θαλασσινή φύση του νησιού αποβαίνει παγίδα θανάτου για «Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ» και «Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας» (Μαστροδημήτρης, 2011: 306). Το πολυλειτουργικό σκηνικό συγκεντρώνει αντιθετικά σχήματα, ὅπως για παράδειγμα στο «Μυρολόγι τῆς φώκιας» ο θάνατος της μικρῆς Ακριβούλας λαμβάνει χώρα σε ένα μέρος που ονομάζεται «Κοχύλι», γνωστό σύμβολο της γονιμότητας και της γέννησης (Ενζονας, 2012).

Τα κεντρικά πρόσωπα που περιστρέφονται γύρω από τους παιδικούς θανάτους διαθέτουν ως χαρακτηριστικό τη συναισθηματική ένταση, αλλά και τα «βάσανα», τα «πάθια», τους «καημούς». Ἀκόμα, σημαντικό ρόλο παίζουν οι γυναικείες παρουσίες, η εμφάνιση και η συμπεριφορά τους. Πέραν του διηγήματος «Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ», αποδέκτες του τραγικού γεγονότος της ἀπώλειας των παιδιών είναι γυναίκες. Εξάλλου, ο γενικός κανόνας των κοινών κοινωνικών εμπειριῶν των γυναικῶν του Παπαδιαμάντη ἐγκείται στις τελικές τους επιλογές περί υποταγῆς ἢ ἀντίστασης στη μοίρα τους (Μαστροδημήτρης, 2011: 307).

Παρατηρώντας το χρονοδιάγραμμα των διηγημάτων, διαπιστώνουμε ὅτι ο Παπαδιαμάντης εκδήλωσε σταθερά σε ὅλα τα χρόνια της συγγραφικῆς του δραστηριότητας την προτίμησή του σε ὄψεις της παιδικῆς ηλικίας στα περισσότερα από τα διακόσια διηγήματά του. Από το 1888 μέχρι το 1899 ἔχουν γραφτεῖ, μάλιστα, τα περισσότερα διηγήματα με κοινωνικό περιεχόμενο και αφορούν την παιδική καθημερινότητα. Το χρονικό διάστημα 1900-1904 δημοσιεύει πέντε ἔντονα ψυχογραφικά διηγήματα, ενώ τα τελευταία τέσσερα χρόνια της ζωῆς του (1907-1911) γράφει μερικά από τα συγκλονιστικότερα διηγήματα που εξιστορούν θανάτους παιδιῶν («Φορτωμένα κόκκαλα», «Θάνατος κόρης», «Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας»). Βρισκόμαστε, επομένως, ὅπως αναφέρει η Νικολουδάκη-Σουρή (2005: 11), «μπροστά σε μια εξέλιξη του συγγραφέα που ξεκίνησε από την ανθρωπολογία του παιδόκοσμου, εντῦφησε στην ψυχολογία ορισμένων μικρῶν ηρώων στη συνέχεια και τέλος, «αγιογράφησε» τα παιδιά που τα εγκαταλείπει πρόωρα η ζωή». Τα διηγήματα κοινωνικού περιεχομένου και ὅσα αφορούν θανάτους παιδιῶν ἔχουν χώρους δράσης τη Σκιάθο και την Αθήνα, ενώ τα γεγονότα στα ψυχογραφικά διηγήματα συμβαίνουν αποκλειστικά στη Σκιάθο.

Μετάφραση κλασικής/κανονιστικής λογοτεχνίας για ανηλίκους

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης δεν έγραφε για παιδιά. Παρόλα αυτά, η ανάδειξη της παιδικής ηλικίας, των προβλημάτων του παιδιού μέσα στην κοινωνία, την οικογένεια, το σχολείο και ο προσανατολισμός στα κοινωνικά και ηθικά προβλήματα του λαϊκού και περιθωριοποιημένου ανθρώπου οδήγησε τους νέους στην ιδιοποίηση των διηγημάτων του και, ως εκ τούτου, στην κυκλοφορία πολλών διασκευών και μεταφράσεων των έργων του, όπως συνέβη και με τα έργα άλλων συγγραφέων του 19^{ου} αιώνα στον δυτικό κόσμο, για παράδειγμα του Charles Dickens (Escarpit, 1995 στο Κονταξή & Τσιλιμένη, 2020: 129).

Οι διασκευές του έργου του Παπαδιαμάντη ανήκουν στο είδος των διασκευών κλασικών κειμένων, στα έργα, δηλαδή που γράφηκαν για ενήλικους, αλλά διασκευάζονται για παιδιά (Κανατσούλη, 2018: 140) και όταν μιλάμε για κλασική λογοτεχνία, εννοούμε τα έργα, τα οποία διαβάστηκαν, αγαπήθηκαν στη διάρκεια των αιώνων (Κανατσούλη, 2018β: 195) και έθεσαν κανόνες για τη μεταγενέστερη λογοτεχνική παραγωγή.

Η Αλεξάνδρα Ζερβού επισημαίνει (1997: 113-115) ότι τα πρωτότυπα κλασικά κείμενα φαίνεται να ξεκινούν από μια υψηλότερη βάση (ενήλικη κουλτούρα) και να μετατοπίζονται σε ένα άλλο επίπεδο, το οποίο δεν μπορεί να χαρακτηριστεί χαμηλότερο, καθώς μια τέτοια άποψη αντιβαίνει στις απόψεις των θεωρητικών μελετητών της παιδικής λογοτεχνίας, αλλά σίγουρα διαφορετικό. Ο διασκευαστής προσαρμόζεται στους κανόνες παιδαγωγικής δεοντολογίας που ισχύουν σε κάθε κοινωνία και εφαρμόζει τις αντίστοιχες τροποποιητικές παρεμβάσεις στο αρχικό κείμενο που επεξεργάζεται, ασκώντας στην ουσία μια μορφή παιδαγωγικής λογοκρισίας (Ζερβού, 1992: 13).

Στον δυτικό κόσμο, όπου οι γλώσσες έχουν μακρά ιστορία, οι ενδογλωσσικές μεταφράσεις εμφανίζονται όλο και συχνότερα προκειμένου να μεταφέρουμε κείμενα ενός συγκεκριμένου γεωγραφικά, γλωσσικά και πολιτισμικά συστήματος στη νεότερη γλωσσικά μορφή του. Ο Charles Dickens και το έργο του *Oliver Twist* αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα κλασικού κειμένου που έχει υποστεί πολλαπλές μεταφράσεις, αναμεταφράσεις και διασκευές στην αγγλική γλώσσα. Οι διασκευές αυτές φέρνουν στο προσκήνιο προβλήματα σχετικά με την εγκυρότητα των νέων παραγόμενων κειμένων. Ενώ οι διασκευές αντανάκλουν αναπόφευκτα τις σύγχρονες αντιλήψεις για το παιδί, ο εξωραϊσμός που υφίσταται το κείμενο-πηγή μπορεί να επιφέρει ακόμη και ιστορικές ανακρίβειες και να υπονομεύσει την αξία του πρωτότυπου έργου ως κοινωνικό και ιστορικό τεκμήριο (Thiel, 2013: 143). Μία πολύ σημαντική πολιτισμική συνιστώσα που βρέθηκε εξομαλυσμένη, στο βωμό της παιδαγωγικής ορθότητας, είναι αυτή της παιδικής θνησιμότητας. Στο πρωτότυπο κείμενο ο Dickens σε πρωτοπρόσωπη αφήγηση στην αρχή του έργου φτάνει στο σημείο να αναρωτηθεί εάν αξίζει να αναφερθεί το όνομα του ήρωα, εφόσον πιθανότατα δεν θα έχει πολλές πιθανότητες να επιζήσει της γέννας, ειδικά σε ένα πτωχοκομείο (Thiel, 2013: 150). Τα νεογνά την εποχή εκείνη αντικειμενικοποιούνταν και δεν τους δινόταν όνομα, εφόσον ήταν πολύ πιθανόν να μην επιζήσουν για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η θεματική αυτή τροποποίηση που παρατηρείται είναι αναμενόμενη και επισημαίνεται από έναν μεγάλο αριθμό μελετητών

της θανατολογίας. Τον 18^ο αιώνα τα ποσοστά της παιδικής θνησιμότητας βρίσκονταν στα ύψη. Πιστεύεται ότι περίπου τα μισά παιδιά που γεννήθηκαν στο Λονδίνο πριν από το 1770 πέθαναν μέσα σε δύο χρόνια (Gibson & Zaidman, 1991: 232).

Ο Dickens αποτελεί ένα αμάλγαμα μυθιστοριογράφου και κοινωνικού σχολιαστή. Στις διασκευές που έχουν κυκλοφορήσει η δεύτερη ιδιότητά του εξασθενεί, εφόσον εκλείπει η κοινωνική και ιστορική ακρίβεια από τα νέα παραγόμενα έργα. Εντούτοις, είναι σημαντικότερο, ίσως, τα κείμενα αυτά να συντελέσουν στο να μάθουν οι μικροί αναγνώστες ότι ο Fagin είναι κλέφτης και δεν παίζει μπάλα, αλλά και για άλλα έργα, όπως για παράδειγμα ότι ο *Moby Dick* δεν έχει καμία σχέση με τον μουσικό Moby (Thiel, 2013: 160). Ο παιδαγωγικός αυτός υπερπροστατευτισμός που παρατηρείται στις διασκευές του Dickens στη θεματική της παιδικής θνησιμότητας εγείρει ερωτήματα σχετικά με τον τρόπο που έχουν μεταφερθεί αντίστοιχα αποσπάσματα για παιδιά από το έργο του Παπαδιαμάντη, ιδιαίτερα, εφόσον καταλαμβάνουν μεγάλο χώρο στο έργο του.

Υλικό μελέτης και μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Για τη συγκριτική μελέτη των κειμένων-πηγή και των μεταφρασμένων κειμένων, σημασία έχει, αρχικά, η επιλογή της πρωτότυπης έκδοσης. Στην παρούσα έρευνα ως ερευνητική βάση, ως πηγή άντλησης, δηλαδή, των πρωτότυπων κειμένων, επιλέχθηκε η κριτική έκδοση του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, με τίτλο, *Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Άπαντα* που κυκλοφόρησε το 1981, 1982, 1984, 1985, 1988 σε πέντε τόμους από τον εκδοτικό οίκο «Δόμος».

Αναφορικά με τις εκδόσεις μεταφρασμένων έργων του Παπαδιαμάντη, επιλέγονται αυτές που φέρουν ως σήμανση σε οποιοδήποτε από τα περικειμενικά μέρη του βιβλίου (π.χ. στο εξώφυλλο, οπισθόφυλλο, στον κολοφώνα με τις εκδοτικές λεπτομέρειες) ότι πρόκειται για μετάφραση, μεταγραφή, διασκευή, μεταφορά, μεταγλώττιση είτε απλώς για απόδοση στη δημοτική για παιδιά και νέους ή στο πλαίσιο της παιδικής σειράς ενός εκδοτικού οίκου. Με αυτά τα χαρακτηριστικά, βρέθηκαν τριάντα ένα διαφορετικές εκδόσεις και αναμεταφράσεις (λαμβάνεται υπόψιν η πρώτη έκδοση από τον εκάστοτε εκδοτικό οίκο και όχι οι επανεκδόσεις). Στο πλαίσιο αυτών των εγχειρημάτων προσμετρήθηκαν ογδόντα ένα διασκευασμένα διηγήματα του Παπαδιαμάντη από το σύνολο του διηγηματικού του έργου, που ξεπερνά τα διακόσια. Οι εκδοτικές αυτές μεταφραστικές πρωτοβουλίες ξεκινούν το 1932, ενώ την πιο πρόσφατη τη βρίσκουμε το 2015.

Τα βιβλία αυτά έχουν τιτλοφορηθεί είτε βάσει της εορταστικής τους θεματολογίας (*Τα Χριστουγεννιάτικα*, *Τα Πρωτοχρονιάτικα*, *Τα Πασχαλινά*) είτε ως *Τα παιδικά*. Από τα ογδόντα ένα, περιεχόμενα σε αυτά τα βιβλία, διηγήματα (τα περισσότερα πάνω από μια φορά αναμεταφρασμένα από διαφορετικούς εκδοτικούς οίκους) βρίσκουμε μόνο πέντε που μεταφέρονται στους σύγχρονους ανήλικους αναγνώστες, σε περιορισμένο αριθμό αναμεταφράσεων και τα οποία αγγίζουν το θέμα της παιδικής θνησιμότητας. Αυτά είναι: «*Η Τελευταία βαπτιστική*», «*Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον*», «*Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ*», «*Η Φωνή τοῦ Δράκου*» και «*Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας*».

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η συγκριτική εξέταση των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη και της μετάφρασής τους στην Νεοελληνική για παιδιά και νέους, ώστε να εντοπιστούν τυχόν μεταφραστικές παρεμβάσεις ειδικότερα στα σημεία εκείνα, στα οποία εξιστορούνται γεγονότα που αφορούν τον θάνατο των ανήλικων πρωταγωνιστών. Η θεματολογία του θανάτου στην παιδική λογοτεχνία αποτελεί θέμα-ταμπού και υποθέτουμε ότι οι μεταφραστές θα καταφύγουν σε μεταφραστικούς ελιγμούς και θα αναπτύξουν ορισμένες στρατηγικές μετάφρασης, στις οποίες θα εστιάσουμε. Οι όποιες προσαρμογές, παραλείψεις ή προσθήκες αναδεικνύουν και τις συμβάσεις που ακολουθεί η σύγχρονη παιδική λογοτεχνία στη χώρα μας, καθώς και τις αντιλήψεις σχετικά με τις δεξιότητες, προσδοκίες και ανάγκες των αναγνωστών-παιδιών.

Σημείο εξέτασης και κριτικής προσέγγισης είναι, επίσης, οι εικονογραφικές αναπαραστάσεις και τα περικειμενικά δεδομένα των βιβλίων, επειδή λειτουργούν διαμορφωτικά για το τελικό νόημα της εξιστόρησης, αποκαλύπτουν σημαντικές για την εξέταση πληροφορίες ως προς τις στρατηγικές μετάφρασης και τους λόγους για τους οποίους έγιναν κατά περίπτωση συγκεκριμένες γλωσσικά μεταφραστικές επιλογές (Γαβριηλίδου, 2017 & Γαβριηλίδου, 2018). Όταν πρόκειται για τη μετάφραση κλασικών έργων παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά που συνοδεύονται από εικονογραφήσεις, «τότε μιλάμε για μία τριπλή σχέση, αφητηριακού κειμένου, διασκευασμένου κειμένου και εικονικής απόδοσης, στην οποία υπεισέρχονται, πολλαπλά και ιδιόρρυθμα, τα ερωτήματα σχετικά με τη φύση των κειμένων για παιδιά και των κειμένων για ενηλίκους (Κανατσούλη, 2002: 179)».

Η ανυπαρξία αυτόνομου θεωρητικού μοντέλου μελέτης της ενδογλωσσικής μετάφρασης, καθώς και η σύγκλιση των μεθόδων και στόχων ανάμεσα στη διαγλωσσική και ενδογλωσσική μετάφραση μας έχουν οδηγήσει στην υιοθέτηση μοντέλων που χρησιμοποιούνται κατά τη μελέτη της διαγλωσσικής μετάφρασης. Καθώς οι 'Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές' παρατηρούν και περιγράφουν τα μεταφραστικά γεγονότα και αναζητούν τους λόγους που οδήγησαν σε συγκεκριμένες μεταφραστικές επιλογές, η εξέταση αντλεί μεθοδολογικά εργαλεία από το πεδίο της περιγραφικής μεταφρασεολογίας και της θεωρίας των 'Περιγραφικών Μεταφραστικών Σπουδών' ('Descriptive Translation Studies'). Ειδικότερα, αξιοποιείται το μοντέλο του Genette (1997) ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο για τον έλεγχο των πολιτισμικών προσαρμογών στη μεταφρασμένη παιδική λογοτεχνία. Στις διασκευές κλασικών λογοτεχνικών έργων για παιδιά, τα οποία αρχικά απευθύνονταν για ενήλικο κοινό, ο Genette (1997: 228-230), διακρίνει δυο διαφορετικούς -διαμετρικά αντίθετους- τρόπους μεταμόρφωσης-μετασχηματισμού ('transformation'), τους οποίους ορίζει ως καθαρά ποσοτικούς. Ο πρώτος τρόπος μετατροπής-μετάπλασης ενός κειμένου συνίσταται στην προσπάθεια συντόμευσής του περικόποντάς το ('reduction'), ενώ ο δεύτερος τρόπος συνίσταται στην επέκταση-επιμήκυνση του κειμένου, διαδικασία που την αποκαλεί επαύξηση-προσθήκη ('augmentation').

Ερευνητικές παρατηρήσεις

1. «Η Τελευταία βαπτιστική»

«Ἡ Τελευταία βαπτιστική» διασκευάζεται από μόλις πέντε εκδοτικούς οίκους («Ἄγκυρα», 1963/ «Βιβλιοθήκη για όλους», 1984/ «Μίνωας», 2013/ «Ευαγ. Σ. Κινή», χ.χ.^{2/} «Δαμιανός», χ.χ.^{3/}) και μεταφέρεται με αρκετά μεγάλη πιστότητα. Το διήγημα αυτό αφορά τον δυστυχή θάνατο μιας δίχρονης κοπέλας από πνιγμό, ύστερα από αμέλεια μιας άλλης νεαρής κοπέλας, της Αθηνιώς, η οποία άφησε ανοιχτό το στόμιο το πηγαδιού στον κήπο της Σαραντανού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόδοση από τον μεταφραστή Διονύση Μπατιστάτο και τον εκδοτικό οίκο «Ἄγκυρα».

Πρωτότυπο κείμενο:	Μεταφρασμένο:
Αλ. Παπαδιαμάντης (1888) στο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος <i>Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Ἀπαντα</i> , 1982, τ'2, σσ. 92.	«Ἡ Τελευταία βαπτιστική», <i>Παπαδιαμάντης, Παιδικὰ διηγήματα</i> , Διονύσιος Μπατιστάτος (μτφρ.), 1963, Εκδόσεις «Ἄγκυρα», σσ. 48.
Δέν ἤρκεσε τοῦτο, ἀλλὰ παραγγεληῖσα ὑπὸ τῆς κυρίας τῆς νὰ ἀντλήσῃ ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος, ἐγένισσε μὲν τὴν στάμνον, ἀλλὰ δὲν ἐφρόντισε νὰ κλείσῃ τὸ στόμιον τοῦ φρέατος, ὅπως τὸ εὔρε κεκλεισμένον, τὸ ἄφησε δὲ ἀνοικτόν. Ἄπροσεξία εἰς ἣν οὐδέποτε θὰ ὑπέπιπτεν ἡ γραῖα Σοφοῦλα ἢ ἄλλη φρόνιμος γυνή.	Μά δέν ἦτανε αὐτὴ μονάχα ἡ ἀδιαφορία τῆς· πρόσθεσε καὶ μια ἀφηρημάδα, πού στάθηκε μοιραία. Ἡ κυρά τῆς ἔδωσε παραγγελία νὰ βγάλῃ νερό ἀπ'το πηγάδι· ἡ Αθηνιώ ἐγένισσε μὲν τὴν στάμνα, μὰ δὲ φρόντισε νὰ κλείσῃ τὸ στόμιο τοῦ πηγαδιοῦ, ὅπως τὸ βρῆκε, παρά τ' ἄφησε ἀνοικτό. Ἄπροσεξία στὴν ὁποία ποτέ δὲν θάπεφτε ἡ γρηά-Σοφοῦλα ἢ ἄλλη φρόνιμη γυναίκα.

Πίνακας 1.

Στο παραπάνω απόσπασμα παρατηρούμε στο μεταφρασμένο κείμενο κατά την περιγραφή των συνθηκών πριν από το δυστυχές γεγονός, τον θάνατο της δίχρονης κοπέλας, την προσθήκη της πρότασης: «Μά δέν ἦτανε αὐτὴ μονάχα ἡ ἀδιαφορία τῆς· πρόσθεσε καὶ μια ἀφηρημάδα, πού στάθηκε μοιραία». Η πρόταση αυτή, η οποία δεν υπάρχει στο πρωτότυπο κείμενο, έχει ως στόχο να ψέξει την ανεύθυνη συμπεριφορά της Αθηνιώς.

Δεν πρόκειται, όμως, για την μοναδική προσθήκη που βρίσκουμε στο διασκευασμένο αυτό διήγημα. Στη συγκεκριμένη έκδοση, ο μεταφραστής έχει επιλέξει να προσθέσει ένα μικρό περικειμενικό εισαγωγικό σημείωμα πριν από το κάθε διήγημα. Στο διήγημα «Ἡ Τελευταία βαπτιστική» διαβάζουμε: «Ἡ ἄμοιρη Σοφοῦλα! Στό μπουμπούκιασμα τῶν δυὸ τῆς χρόνων ἔσβυσε τόσο τραγικά, ἀφήνοντας τούς γονεῖς τῆς καὶ τὴ νονούλα τῆς στους θρήνους καὶ τὰ κλάματα! Ποιος φταίει γι' αὐτό τό τραγικό δυστύχημα, γι' αὐτό το δράμα; Ἡ ἀπροσεξία κάποιας!» (1963: 44). Η χρήση υποκοριστικών ουσιαστικών και βαρύγδουπων χαρακτηρισμών προκαλεί τη

² Βάσει των περικειμενικών και κειμενικών δεδομένων το βιβλίο τοποθετείται χρονικά τη δεκαετία 1960. Ο εκδοτικός οίκος δεν βρίσκεται πλέον σε λειτουργία.

³ Βάσει των περικειμενικών και κειμενικών δεδομένων τα τρία υπό εξέταση βιβλία από τον εκδοτικό οίκο «Δαμιανός» τοποθετούνται χρονικά στη δεκαετία 1970. Εκλείπουν, επίσης, λεπτομέρειες σχετικά με τα ονόματα των μεταφραστών και των εικονογράφων, τις οποίες προσπαθήσαμε να διασταυρώσουμε από διαδικτυακές πηγές. Ο εκδοτικός οίκος βρίσκεται ακόμη σε λειτουργία, παρόλα αυτά, ο εκπρόσωπός του κατά την επικοινωνία μας δεν μάς παρείχε σαφείς εκδοτικές πληροφορίες.

συναισθηματική φόρτιση των μικρών αναγνωστών και έχει ως αποτέλεσμα την ανάληψη ενός παραινετικού και διδακτικού ύφους από τον μεταφραστή, που παρεκκλίνει από το αρχικό κείμενο. Πολλές φορές, η προσθήκη επεξηγηματικών, δικαιολογητικών ή αποτρεπτικών σχολίων από τον μεταφραστή που απευθύνονται στο νεαρό αναγνώστη μπορεί να λειτουργήσει διδακτικά, ώστε να μην επαναλάβει «τα λάθη του ήρωα» (Genette, 1997: 234-235).

2. «Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον»

Το διήγημα «Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον» έχει αναμεταφραστεί από τέσσερις εκδοτικούς οίκους («Άγκυρα», 1969/ «Ρούγκα», 1971/ «Μίνωας», 2011/ Δαμιανός, χ.χ.).

Στο διήγημα αυτό ερχόμαστε αντιμέτωποι με τον θάνατο του τετράχρονου Ελευθέριου από νόσο. Παρόλα αυτά, στο διήγημα καθίσταται σαφές ότι το παιδί θα μπορούσε να σωθεί εάν οι ιθύνοντες στο χωριό (ο πατέρας του παιδιού, ο γιατρός και ορισμένοι άλλοι δημόσιοι λειτουργοί) είχαν ευαισθητοποιηθεί εγκαίρως. Η μητέρα του παιδιού, η Θεοδωριά, είχε χάσει, πριν από χρόνια, δύο ακόμη παιδιά, γεγονός που την καθιστά τραγικότερη φιγούρα: «Τῆς εἶχαν πεθάνει τὰ δύο πρῶτα παιδιά της, τὸ ἐν θῆλυ, τὸ ἄλλο μικρὸν ἀγόρι, καὶ τώρα ὄλαι αἱ ἐλπίδες της ἐκρέμαντο εἰς τὸν Λευθέριον» (Τριανταφυλλόπουλος, 1982: 237).

Ενδιαφέρουσα παρέμβαση παρατηρούμε από τον μεταφραστή Σ. Μαράντο για τον εκδοτικό οίκο «Ρούγκα»:

Πρωτότυπο κείμενο:	Μεταφρασμένο:
Αλ. Παπαδιαμάντης (1891) στο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος <i>Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Άπαντα</i> , 1982, τ'2, σσ. 237-238.	«Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον», <i>Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, Διηγήματα Χριστουγεννιάτικα, Πρωτοχρονιάτικα</i> , Σ. Μαράντος (μτφρ.), 1971, Εκδόσεις «Ρουγκα», σσ. 108.
Σὲ μιὰ ὥρα, μιὰ ὠρίτσα! Ἔρθεν ἡ γειτόνισσα ἢ Κατερίνα ἢ Μπροστινή, τὸ σαβάνωσε· ἡ Θεοδωριά ἔψαξε καὶ ἤῤρε τὰ ρουχάκια του· ἔσκυφτε μὲς στὴν κασσέλα νὰ τὰ εὔρη, κ' ἔμοιρολογοῦσε σιγανά! Ἡ Κατερίνα τὴν ἐμάλωνε, λέγουσα ὅτι δὲν μοιρολογοῦν τὸν νεκρὸν, πρὶν τὸν ἐνδύσουν. Τὸ στόλισαν ὁμορφα-ὁμορφα, τὸ ξάπλωσαν στὸ κιλίμι, καὶ τὸ σκέπασαν νὰ μὴν τὸ βλέπη ὁ μικρὸς καὶ κλαίῃ. Ὁ Χαραλαμπάκης ἦτον δυὸ χρόνια μεγαλύτερος, κ' ἔνοιωθε, τὸν ἐπῆραν οἱ γειτόνισσες καὶ τὸν ἀπεμάκρυναν, ἕως νὰ γίνῃ ἡ ἐκφορά.	Σὲ μιὰ ὥρα, μιὰ ὠρίτσα! Ὁ Χαραλαμπάκης ἦταν δυὸ χρόνια μεγαλύτερος καὶ καταλάβαινε. Τὸν πῆραν οἱ γειτόνισσες καὶ τὸν κράτησαν κοντὰ τους ὡς νὰ γίνῃ ἡ κηδεΐα.

Πίνακας 2.

Στο μεταφρασμένο κείμενο από τον εκδοτικό οίκο «Ρούγκα» διαγράφεται το εθιμοτυπικό της κηδείας της μικρής κόρης της Στέργαινας, πιθανότατα, επειδή θεωρήθηκε αρκετά μακάβρια ως περιγραφή για τον μικρό αναγνώστη, ειδικότερα, εφόσον ο θάνατος προήλθε ως αποτέλεσμα της αδιαφορίας του γιατρού του χωριού («Φωνάζουν τὸ γιατρό. Ὅσο νὰ ῥθῆ ὁ γιατρός, τὸ κορίτσι «ἔσωσε»). Ακόμη, ο θάνατος των δύο άλλων παιδιών δεν ανήκει στη βασική αφήγηση και πλοκή του διηγήματος, η οποία περιστρέφεται γύρω από τον θάνατο του Ελευθέριου, αλλά λειτουργεί υποστηρικτικά στο κείμενο-πηγή και γι' αυτόν τον λόγο διαγράφεται από το κείμενο-στόχος. Στο πλαίσιο της συντόμευσης για λόγους ηθικοπλαστικούς ή για την εξυπηρέτηση της παιδαγωγικής δεοντολογίας, ο Genette χρησιμοποιεί τον όρο κάθαρση ('expurgation'), όταν, δηλαδή, από το αρχικό κείμενο αποσιωπάται όχι μόνο ό,τι μπορεί να κάνει τους νεαρούς αναγνώστες να βαρεθούν ή ό,τι υπερβαίνει τις αντιληπτικές τους ικανότητες, αλλά και οτιδήποτε θα μπορούσε να τους «σοκάρει», να τους «προβληματίσει» ή να «διαταράξει» την αθωότητά τους. Αυτή η πρακτική αποσιώπησης είναι ό,τι και η λογοκρισία για τους ενήλικες (Genette, 1997: 234).

Στον αντίποδα κινήθηκε ο Διονύσιος Μπατιστάτος για τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα», όπου στο περικειμενικό εισαγωγικό σημείωμα παρέθεσε μια φορτισμένη περιγραφή για το διήγημα. Σπυρδαίνει να επικρίνει τους κατοίκους του χωριού για την αμέλεια, ασυνειδησία και αδιαφορία τους, που οδήγησαν στον θάνατο του παιδιού: «Λευκοί δολοφόνοι! Ὁ χαρτοπαίχτης Ἀριστείδης Μαγγανόπουλος, ὁ ἀδιάφορος γιατρός· ὁ τοκογλύφος κυρ- Ἀργυρός· δολοφόνοι πού γίναν' αφορμή νά σβύση τόσο πρόωρα τὸ λυχνάρακι τῆς ζωῆς τοῦ μικροῦ Λευτεράκη· δολοφόνοι πού βυθίσανε, μέ τὴν ἐγκληματικὴ τους ἀδιαφορία, στό μαύρο πένθος, μία χαροκαμένη μάννα, τὴ Θεοδωριά» (1969: 169). Τους χαρακτηρίζει τρεις φορές δολοφόνους, ενώ με το επίθετο 'λευκοί' υποδηλώνεται η έμμεση εμπλοκή τους στον θάνατο του παιδιού, αλλά και η χιονισμένη χειμωνιάτικη νύχτα στη διάρκεια της οποίας διαδραματίστηκε το γεγονός.

3. «Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ»

Το διήγημα «Τὸ Πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ» συναντάται σε τέσσερις διαφορετικές εκδόσεις («Άγκυρα», 1963/ «Κέδρος», 1966/ «Αρδηττός», 1972/ «Δαμιανός», χ.χ.).

Υπό την επίβλεψη του παιδονόμου Κωνσταντή και ενάντια στις συνεχείς παραινέσεις του πνίγεται ο γιος του Δημητρίου Δαλαπούλια.

Την τεχνική της διαγραφής παρατηρούμε ότι υιοθετείται από την Αντωνέλλα Δαμιανού και τον εκδοτικό οίκο «Δαμιανός»:

Πρωτότυπο κείμενο:	Μεταφρασμένο:
Αλ. Παπαδιαμάντης (1900) στο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος <i>Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Ἄπαντα</i> , 1984, τ'3, σσ. 277-278.	«Τὸ πνίξιμο τοῦ παιδιοῦ», <i>Α. Παπαδιαμάντη, Διηγήματα Χριστουγεννιάτικα</i> , Αντωνέλλα Δαμιανού (μτφρ.), χ.χ., Εκδόσεις «Δαμιανός», σσ. 98.

<p>Ποτέ ὁ γιαλός, ἀπὸ μίαν ἄκρην εἰς ἄλλην, δὲν ἦτον ἐλευθερώτερος ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ, καὶ οἱ βράχοι καὶ οἱ κολπίσκοι τῆς ἀκρογιαλιᾶς δὲν ἦσαν ἐρημότεροι ἀπὸ φυγάδας τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου. Τὰ καημένα τὰ καβουράκια καὶ τὰ γρινιάτσα καὶ τὰ κοχύλια, ὅλα εἶχαν εὖρει τὴν ἡσυχίαν των. Τὸ θέρος, μόνον πρωὶ καὶ βράδῳ ἐπέτρεπε τὸ κολύμβημα εἰς τὰ παιδιὰ. Εἰς κανένα μικρὸν μοσχομάγκαν δὲν ἐπέτρεπε νὰ κολυμβᾷ ὀκτῶ ἢ δέκα φοράς τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ καὶ κανὲν παιδίον δὲν συνέβη νὰ πνιγῆ ἐπὶ Τσιτσούκα παιδονόμου, τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν χρονιάν.</p> <p>Ἐπετρέπετο νὰ βουλιοῦν, καθὼς συνηθίζουσιν, τὶς βάρκες, ἀλλὰ μόνον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ιδιοκτήτου. Εἰς κανένα δὲν ἐπετρέπετο νὰ «δίνη βούτη» ἤτοι νὰ πηδᾷ μὲ τὴν κεφαλὴν κάτω, ἀλλὰ μόνον «νὰ δίνη παλούκια»* δηλ. νὰ πηδᾷ ὀρθίως, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ τρίγκου ὅπως καὶ τοῦ μπαμπαφίγκου, τῶν εἰς τὸν λιμένα ἀραγμένων κατὰ καιροὺς γολετῶν καὶ βρικίων. Μόνον ἀπὸ τὴν κωπαστήν, καὶ ἀπὸ τὴν ἄκρην τοῦ μαστουνιοῦ τῆς πλώρης, ἐπετρέπετο νὰ δίνουν βουτιά. Τοιοῦτος ἦτον ὁ ἄγραφος κανονισμὸς τοῦ Τσιτσούκα, τὸν ὁποῖον ὑπεχρεοῦντο ν' ἀποστηθίσουν καὶ «νὰ τὸν ξέρουν, νεράκι, ἀπ' ὄξου», ὅλα τὰ παιδιὰ, «τὰ δασκαλοῦδια, καθὼς καὶ τὰ ξυπόλυτα τοῦ δρόμου, τ' ἀγυιόπαιδα».</p>	<p>Ὁ κάμπος τώρα ἦταν γεμάτος παιδικές χαρούμενες φωνές. Επέτρεπε στα παιδιά να κολυμπάνε μονάχα το πρωὶ καὶ το βράδῳ. Κανένα παιδάκι δὲν πνίγηκε τα δύο πρώτα χρόνια.</p> <p>Κανένα παιδί δὲν ἄφηγε να πέφτει στη θάλασσα με το κεφάλι, ἀλλὰ μόνο με τα πόδια.</p>
--	---

Πίνακας 3.

Στο απόσπασμα που παρατίθεται ο Παπαδιαμάντης αποτυπώνει για ἄλλη μιὰ φορά τὴ σχέση ἀνθρώπου – φύσης που ἐρχεται να ἐπιτελέσει ἓναν συγκεκριμένο ρόλο: αὐτὸν τῆς αποτύπωσης τῶν συναισθημάτων του ἥρωα. Τα παιδιά ἐκμεταλλεύονται τὶς φυσικὲς ομορφιές καὶ τὸ θαλασσινὸ τοπίο για τα παιχνίδια τους. Ἐπικρατεῖ νηνεμία καὶ εὐτυχία στη συμφωνημένη σύμβαση μεταξύ φύσης καὶ ἀνθρώπου (Φαρίνου-Μαλαματάρη, 1987). Καταγράφεται, ἐντούτοις, ἐπίσης, μιὰ ἀνιούσα κλιμάκωση τῶν συναισθημάτων, τῆς ψυχικῆς διεγερσης καὶ τῆς ἐπερχόμενης ψυχικῆς ἐντασης ὡς ἀποτέλεσμα τῆς παραβίασης τῶν κανόνων.

Ἡ κλιμάκωση αὐτὴ παραλείπεται ἀπὸ τὸ μεταφρασμένο κείμενο, πιθανότατα για να ἀποφευχθεῖ ἡ ψυχολογικὴ ἐπιβάρυνση τοῦ ἀναγνώστη. Ἡ ἀποτύπωση τῆς αἰσθησης τοῦ πρωτοτύπου στο μεταφρασμένο κείμενο ἐπιτυγχάνεται μόνο με τὴν ἐπανάληψη τῆς λέξης «κανένα».

4. «Ἡ Φωνὴ τοῦ Δράκου»

Το διήγημα «Ἡ Φωνὴ τοῦ Δράκου» μεταφέρεται στη Νεοελληνικὴ μόνο μια φορὰ ἀπὸ τον εκδοτικὸ οἶκο «Δαμιανός». Στη «Φωνὴ του Δράκου», ο Παπαδιαμάντης περιγράφει τις οδυνηρὲς επιπτώσεις που ἔχει στη ζωὴ ενός παιδιοῦ το «δύσφημον ὄνομα της νοθείας». Το παιδί θεωρεῖται νόθο μετὰ ἀπὸ τη γέννησή του και καταδικάζεται ἀπὸ ὅλη την κοινωνία, με ἀποτέλεσμα το ἴδιο και η μητέρα του να βιώνουν την καθημερινή κατακραυγὴ και ἀπόρριψη με ἔσχατη κατάληξη τον θάνατο του παιδιοῦ. Δεν παρατηροῦμε μεταφραστικὲς παρεμβάσεις ως προς τις πολιτισμικὲς αναφορὲς ὅσο λεξιλογικὲς. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα:

<p>Πρωτότυπο κείμενο: Αλ. Παπαδιαμάντης (1904) στο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος <i>Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Ἀπαντα</i>, 1984, τ'3, σσ. 607-608.</p>	<p>Μεταφρασμένο: «Ἡ φωνὴ του δράκου», <i>Παπαδιαμάντη, Καλοκαιρινὰ διηγήματα</i>, Ελένη Καλκάνη (μτφρ.), χ.χ. Εκδόσεις «Δαμιανός», σσ. 40.</p>
<p>Δὲν ἦτον ἀπλῶς, τὸ παιδίον αὐτό, τέκνον τῆς ὠδίνος τῆς ἀδελφῆς της, ἦτο τέκνον τῆς ὀδύνης δι' αὐτὰς τὰς δύο.</p>	<p>Αὐτὸ το παιδί δεν ἦταν ἀπλὰ τέκνο της ὠδίνης της ἀδερφῆς της, ἦταν παιδί της ὀδύνης* γι' αὐτὲς τις δύο.</p> <p>*ἐδῶ γίνεται ἀντιπαράθεση της ὠδίνης των πόνων του τοκετοῦ με την ὀδύνη, την ψυχικὴ θλίψη.</p>

Πίνακας 4.

Ἡ μεταφράστρια ἐπεμβαίνει για να ἐξηγήσει λεξιλογικά το παιχνίδι που κάνει ο συγγραφέας με τις ομόηχες λέξεις. Παρόλα αυτά, δίνεται η ἐντύπωση ὅτι παρεμβαίνει σαν «δασκάλα», που μεριμνὰ για τον εμπλουτισμὸ του λεξιλογίου των ἀνήλικων ἀναγνωστῶν, παρά ὅτι μεσολαβεῖ για τη διευκόλυνση της ἀναγνωστικῆς ἐμπειρίας.

Δεν μπορεῖ να ἀγνοηθεῖ το γεγονός ὅτι η συγκεκριμένη ἀνθολογία φαίνεται να ἀποτείνεται περισσότερο σε ἐφήβους παρά σε παιδιά πρώτης σχολικῆς ἡλικίας, γεγονός που ἔχει ἐπιτρέψει στη μεταφράστρια να μείνει πιστότερη θεματολογικά στο πρωτότυπο κείμενο και στον εκδοτικὸ οἶκο να ἐντάξει διηγήματα, που δεν ἔχουν ἐπιλεχθεῖ ἀπὸ ἄλλους εκδοτικὸς οἶκους στα βιβλία τους.

5. «Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας»

Το διήγημα διασκευάζεται και κυκλοφορεῖ ἀπὸ δύο μόλις εκδοτικὸς οἶκους («Κέδρος», 1966/ «Ευαγ. Σ. Κιντή», χ.χ.). Στο διήγημα αὐτὸ ο θάνατος του παιδιοῦ, της Ακριβούλας, δεν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνθρώπινης παραμέλησης οὔτε ἔλλειψης κοινωνικῆς πρόνοιας, ἀλλὰ ὀρίζεται νομοτελειακά ἀπὸ δυνάμεις υπεράνθρωπες. Οι μεταφραστὲς φαίνεται να μὲνουν πιστοὶ στην ἀπόδοση του διηγήματος και να δίνουν βαρῦτητα στη λογοτεχνικότητα του ἔργου παρά στην πρόσδοση διδακτικὸ ἡλικία στο κείμενο-στόχος. Ο θάνατος της Ακριβούλας δεν εἶναι ο μόνος παιδικὸς θάνατος που ἀναφέρεται στο διήγημα και η παιδικὴ θνησιμότητα ἀποτυπώνεται ἐντονα στο διήγημα αὐτό. Η πολυπαθὴς γριά-Λούκαινα: «Ἐνθυμεῖτο τὰ πέντε παιδιά της, τὰ ὅποια εἶχε θάψει εἰς τὸ ἄλῳνι ἐκεῖνο τοῦ χάρου, εἰς τὸν κῆπον ἐκεῖνον τῆς φθορᾶς, τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, πρὸ

χρόνων πολλῶν, ὅταν ἦτο νέα ἀκόμη. Δύο κοράσια καὶ τρία ἀγόρια, ὅλα εἰς μικρὰν ἡλικίαν τῆς εἶχε θερίσει ὁ χάρος ὁ ἀχόρταστος» (Τριανταφυλλόπουλος, 1985: 297).

<p>Πρωτότυπο κείμενο: Αλ. Παπαδιαμάντης (1908) στο Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος <i>Αλεξάνδρος Παπαδιαμάντης, Ἀπαντα</i>, 1985, τ'4, σσ. 299-230.</p>	<p>Μεταφρασμένο: «Τὸ Μοιρολόγι τῆς φώκιας» <i>Παπαδιαμάντης, Παιδικὰ διηγήματα</i>, Βάσω Ε. Μαρσέλου (μτφρ.), χ.χ. Εκδόσεις «Ευαγ. Σ. Κιντή», σσ. 174.</p>
<p>Κ' ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον τῆς. Κ' ἡ γολέτα ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ βολταντζάρη εἰς τὸν λιμένα. Κι ὁ μικρὸς βοσκὸς ἐξηκολούθει νὰ φυσᾷ τὸν αὐλὸν του εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτός.</p>	<p>Καὶ συνέχισε τὸ δρόμο τῆς. Κι' ἡ γολέττα συνέχιζε νὰ βολτάρη στὸ λιμάνι κι' ὁ μικρὸς βοσκὸς συνέχιζε νὰ παίζει φλογέρα στὴ σιγαλιά τῆς νύχτας.</p>

Πίνακας 5.

Στο διήγημα «Τὸ Μυρολόγι τῆς φώκιας» ἡ επανάληψη τοῦ ρήματος υποδηλώνει τὴ διαίωνιση τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς, ἐνῶ ντεντερμινιστικά ἡ μοίρα τῶν ἀνθρώπων ὀρίζεται ἀπὸ δυνάμεις ἀνώτερες τῶν δικῶν τους. Ἐνα ἀπὸ τὰ πολὺ συχνὰ σχήματα λόγου ποῦ συναντάμε στο ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἡ επαναφορά ἢ επανάληψη (Νάκας, 2011: 41-249). Αὐτὸ ποῦ υποδηλώνεται μέσα ἀπὸ τὸ μοτίβο τῆς επανάληψης εἶναι ἡ συνέχιση τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς, ἡ μηχανικὴ επανάληψη τῶν δραστηριοτήτων καὶ κατὰ ἀναλογία καὶ τὴν επαναλαμβανόμενὴ νομοτέλεια ποῦ διέπει τὴ ζωὴ (Παρίσης, 2002: 54). Ἡ Ακριβούλα χάνει τὴ ζωὴ τῆς με τραγικὸ τρόπο, ἐνῶ ἡ ἀνήξερη γιὰ τῆς συνεχίζει τὸν δρόμο γιὰ τὸ σπίτι τῆς καὶ τὸ πλοιάριο συνεχίζει νὰ τριγυρίζει στο λιμάνι. Στο μεταφρασμένο κείμενο ἀπὸ τὴν Βάσω Μαρσέλου γίνεται σεβαστὸ τὸ σχῆμα τῆς επανάληψης, παρόλα αὐτὰ θεωρήθηκε ὅτι ἔπρεπε νὰ αντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸ ρῆμα «συνεχίζω». Ἀντιθέτως, κατὰ τὴ μεταφορά τοῦ διηγήματος στὴ δημοτικὴ γιὰ νέους ἀπὸ τὸν Μ.Μ. Παπαιωάννου καὶ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Κέδρος» (1966) διατηρεῖται τὸ ἴδιο ακριβῶς ρῆμα ποῦ συναντάμε στο πρωτότυπο.

Τὸ διήγημα, ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστότερα καὶ σημαντικότερα διηγήματα τοῦ συγγραφέα διασκευάστηκε καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ δύο μόνο ἐκδοτικούς οἴκους, λόγω τῆς βεβαρυσμένης ἀτμόσφαιρας ποῦ τὸ περικλείει, ἀλλὰ θεωρήθηκε σημαντικό νὰ μὴ τροποποιηθεῖ λόγω τῆς βαρυσήμαντης λογοτεχνικῆς ἀξίας ποῦ φέρει.

Επίλογος

Ἡ λογοτεχνικὴ ἀξία τῶν ἔργων τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι ἀναγνωρίσιμη ἕως σήμερα, παρότι μας χωρίζει ἓνα χρονικὸ καὶ πολιτισμικὸ χάσμα δύο αἰῶνων. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἐξοικείωση ὅλων μας με τὰ διηγήματά του διαφαίνεται ὑψίστης πολιτισμικῆς σημασίας. Αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἔχει ὀδηγήσει σε πολυάριθμες μεταφράσεις, ἀναμεταφράσεις καὶ διασκευές τοῦ διηγηματικοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέα.

Μία θεματικὴ ποῦ συναντάται συχνὰ στο πρωτότυπο ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι αὐτὴ τοῦ θανάτου. Οἱ θάνατοι παιδιῶν στὴν παπαδιαμαντικὴ διηγηματικὴ ἀφήγηση ἐπέρχονται ὡς συνέπεια ἀτυχῶν συμβάντων, ἀσθενειῶν, ἀνεπαρκούς προσοχῆς τῶν

ενηλίκων ή μαγέματος από τη φαινομενικά ακίνδυνη φύση. Η περιγραφή του φυσικού τοπίου, όπου λαμβάνουν χώρα οι θάνατοι, αλλά και του τραγικού και βασανισμένου παρελθόντος των ενηλίκων κηδεμόνων, συνήθως γυναικών, των αδικοχαμένων παιδιών κλιμακώνουν και επιτείνουν τη δραματική αφήγηση.

Στα διασκευασμένα έργα του Παπαδιαμάντη στη Νεοελληνική για παιδιά αναγνώστες ο θάνατος ανήλικων πρωταγωνιστών εμφανίζεται σπανίως. Οι επιλογές των εκδοτικών οίκων περιορίζονται κυρίως στη θρησκευτική-εορταστική θεματολογία ή στα διηγήματα που αφορούν την καθημερινή ζωή ανθρώπων. Τα πρωτότυπα διηγήματα, στα οποία θίγεται το θέμα του θανάτου ανήλικου πρωταγωνιστή, αποφεύγονται προς μετάφραση και κυκλοφορία από τους εκδοτικούς οίκους.

Στα πέντε διασκευασμένα διηγήματα που συναντάμε, όπου περιέχεται το θέμα του θανάτου ανήλικων ηρώων, οι μεταφραστές κινούνται μεταξύ δύο τροποποιητικών-αναπλαστικών τεχνικών κατά κύριο λόγο, της προσθήκης και αφαίρεσης κειμένου. Μέσα από αυτές εξυπηρετούνται συγκεκριμένες λογοτεχνικές και παιδαγωγικές σκοπιμότητες.

Με την προσθήκη επιτυγχάνεται η επεξήγηση και η δικαιολόγηση ανοίκειων στοιχείων στον ανήλικο αναγνώστη. Στην τεχνική της προσθήκης συγκαταλέγονται, ακόμη, πέραν των κειμενικών μεταφραστικών παρεμβάσεων, οποιαδήποτε περικειμενικά στοιχεία συνοδεύουν την κεντρική αφήγηση, είτε πρόκειται για υποσελίδια και εξωκειμενικά γλωσσάρια είτε για εισαγωγικά-προλογικά κείμενα. Με την προσθήκη ο μεταφραστής βγαίνει από την αφανή του θέση και υπεισέρχεται σε μια μορφή διαλόγου με τον μελλοντικό ανήλικο αναγνώστη. Ορισμένες φορές οι μεταφραστές καταχρώνται την ελευθερία που τους επιτρέπεται κατά ενδογλωσσική μετάφραση κλασικών κειμένων, η οποία θα λέγαμε ότι είναι μεγαλύτερη από τη διαγλωσσική μετάφραση λόγω της ιδιαιτερότητας του εγχειρήματος από γλωσσικό κώδικα σε γλωσσικά κώδικα στο ίδιο γλωσσικό σύστημα, και προβαίνουν σε διδακτικές παραινήσεις. Ο διδακτικός χαρακτήρας, που προστίθεται στα διασκευασμένα έργα, απομακρύνει το παραγόμενο κείμενο από το πνεύμα του αρχικού στερώντας έτσι από αυτό τη λογοτεχνική αξία, η οποία υπέδειξε την αναγκαιότητα ενσωμάτωσης του παλαιού κειμένου στο νέο πολιτισμικό σύστημα ευθύς εξαρχής. Σε αυτή την παγίδα φαίνεται να υποπίπτει ο μεταφραστής Διονύσιος Μπατιστάτος στις δύο εκδόσεις από τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα».

Από την άλλη πλευρά, με την τεχνική της αφαίρεσης εξυπηρετούνται δύο βασικοί σκοποί. Ο ένας αφορά τη συντόμηση του αρχικού κειμένου και τον περιορισμό της έκτασής του, ώστε να καταστεί εύκολο και ευχάριστο στην ανάγνωση από τους αναγνώστες της πρώτης σχολικής ηλικίας, όπως ορίζουν οι βασικές αρχές της παιδικής λογοτεχνίας. Ο δεύτερος έχει να κάνει με τις αντιλήψεις του εκάστοτε πολιτισμικού πλαισίου περί παιδαγωγικά ορθού στην παιδική λογοτεχνία. Στα υπό εξέταση διηγήματα βρέθηκε ότι κατά βάση επιλέγονται να διαγραφούν οι λεπτομερείς νατουραλιστικές περιγραφές του Σκιαθίτη συγγραφέα ή οι αναφορές στο δραματικό παρελθόν των πρωταγωνιστών, που ανήκουν στην περιφερειακή αφήγηση, αλλά κλιμακώνουν και ενισχύουν τη δραματικότητα του θανάτου. Εν τέλει, και με τις δύο τεχνικές παράγεται ένα απλοποιημένο κείμενο, γλωσσικά και αφηγηματικά.

Επιπροσθέτως, παρατηρούμε ότι τα βιβλία που έχουν συμπεριλάβει τέτοιου είδους διηγήματα στη συλλογή τους ανήκουν κυρίως σε παλαιότερες εκδοτικές προσπάθειες, δηλαδή κυρίως τη δεκαετία του '60 και '70. Τα διηγήματα που περιέχουν αναφορές θανάτου αποφεύγονται στις νεότερες εκδόσεις σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με τα παλαιότερα χρόνια.

Μέσα από τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις για τον θάνατο αναδεικνύονται αναπαραστάσεις για την ίδια την ζωή, καθώς ο θάνατος αποτελεί αδιάσπαστο μέρος της και μας επιτρέπεται να γνωρίσουμε τις νοητικές και κοινωνικοπολιτισμικές του κατασκευές στην εκάστοτε εποχή. Ο θάνατος και, δη, ο θάνατος ανηλίκων, εντούτοις, παραμένει θέμα-ταμπού στην παιδική λογοτεχνία. Και ίσως είναι από τα ελάχιστα θέματα που καλό είναι να παραμείνει ταμπού. Μια από τις λειτουργίες της παιδικής λογοτεχνίας είναι η ταύτιση του αναγνώστη με τον ανήλικο ήρωα-πρωταγωνιστή του έργου. Η απεικόνιση του θανάτου του ανήλικου ήρωα μπορεί να φέρει τον αναγνώστη αντιμέτωπο με υπαρξιακά άγχη σε πολύ τρυφερή ηλικία και σε μια εποχή όπου έχουν κατοχυρωθεί σε διαφορετικό βαθμό οι συνθήκες διαβίωσης των ανηλίκων σε σχέση με τον 18^ο και 19^ο αιώνα.

Αναφορικά με το θεμιτό ή μη της μετάφρασης των έργων του Παπαδιαμάντη και της γλωσσικής τροποποίησής τους, θεωρούμε ότι τα πλεονεκτήματα αυτών των εκδοτικών προσπαθειών για τους μικρούς αναγνώστες υπερτερούν και υπερακαλύπτουν οποιεσδήποτε ατέλειες ή ελλείψεις του συνολικού μεταφραστικού προϊόντος. Αυτό, διότι τα ενδογλωσσικά αυτά μεταφρασμένα έργα αποτελούν έναν ενεργητικό τρόπο να φέρουμε τους νέους πλησιέστερα στο έργο του σημαντικότερου Έλληνα διηγηματογράφου.

Βιβλιογραφία

- Αθανασόπουλος, Β. (1987). Ο Παπαδιαμάντης και το κακό. *Διαβάζω*, 165, 68-79.
- Βαλέτας, Γ. (1955). *Παπαδιαμάντης. Η ζωή-το έργο του-η εποχή του*. Αθήνα: Αθηναϊκές εκδόσεις, Η. Σακάλης.
- Γαβριηλίδου, Σ. (2017). Αναπαριστώντας οδυνηρά ιστορικά γεγονότα σε εικονογραφημένα βιβλία για παιδιά: Το περικείμενο ως Ιστορία. *Κείμενα, Ηλεκτρονικό Περιοδικό για την Παιδική Λογοτεχνία*, 25. Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου 2021, από <http://keimena.ece.uth.gr/main/t25/01-gavrihidou.pdf>.
- Γαβριηλίδου, Σ. (2018). *Εκδότες, βιβλία, παιδιά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών.
- Evzonas, N. (2012). *Le désir érotique dans l'œuvre d'Alexandre Papadiamantis*. Thèse Doctorale. Paris: Université de Paris-Sorbonne.
- Ζερβού, Α. (1992). *Λογοκρισία και αντιστάσεις στα κείμενα των παιδικών μας χρόνων*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ζερβού, Α. (1997). *Στη χώρα των θαυμάτων*. Αθήνα: Πατάκης.

- Genette, G. (1997b). *Palimpsests: Literature in the second degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Gibson, L. R. & Zaidman L. M. (1991), Death in Children's Literature: Taboo or Not Taboo?. *Children's Literature Association Quarterly*, 16 (4), 232-234.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας (Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα)*. Αθήνα & Θεσσαλονίκη: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Κανατσούλη, Μ. (2018). *Εισαγωγή στη Θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Κανατσούλη, Μ (2018β). Ράγκος, Γ. (2018). Στα μυστικά του βάλτου (Π. Πανταζής, Εικονογρ.). Αθήνα: Polaris - Διασκευάζοντας το μυθιστόρημα της Π. Δέλτα σε Graphic Novel. *Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευσης*, 4, 194-199. Ανακτήθηκε 21 Μαρτίου 2021, από <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/dialogoi/issue/view/1184/showToc>.
- Καραϊσκού, Μ. (2015). Πολυφωνία και διαλογικότητα στη "Φωνή του δράκου" (1904) του Α. Παπαδιαμάντη. Στο Μ.Α. Πούρκος (Επιμ.) *Προοπτικές και όρια της διαλογικότητας στον Μιχαήλ Μπάχτιν. Εφαρμογές στην ψυχολογία, την εκπαίδευση, την τέχνη και τον πολιτισμό* (σσ. 307-322). Αθήνα: Orportuna.
- Κολυβάς, Κ. Ι. (1991). Η ορθόδοξη προοπτική στο έργο του Παπαδιαμάντη. Η ανθρωπολογία και το πρόβλημα του κακού. Στο Ι.Κ. Κολυβάς (Επιμ.), *Λογική της αφήγησης και ηθική του λόγου. Μελετήματα για τον Παπαδιαμάντη* (σσ. 44-78). Αθήνα: Νεφέλη.
- Κονταξή, Ε & Τσιλιμένη, Τ. (2020). *Εισαγωγή στην παιδική και εφηβική λογοτεχνία της Ευρώπης. Έργα και συγγραφείς*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ροπή.
- Μαστροδημήτρης, Δ. Π. (2011). «Το πνίξιμο του παιδιού», «Η στρίγλα μάννα», «Η Φόνισσα», «Το μυρολόγι της φάκιας». Παραλληλίες και διαφορές μεταξύ των τεσσάρων πεζογραφημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. Στο *Γ' Διεθνές Συνέδριο για τον Παπαδιαμάντη, 29 Σεπτεμβρίου-2 Οκτωβρίου 2011*: Πρακτικά, τ' 1 (σσ. 303-311). Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος.
- Νάκας, Θ. (2011). Επαναφορά κ.α. σχήματα λόγου στον Παπαδιαμάντη. Στο Νάκας Θ. (Επιμ.) *Ρητορικός Παπαδιαμάντης* (σσ. 41-249). Αθήνα, Πατάκης.
- Νικολουδάκη-Σουρή, Ε. (2005). Το παιδί ως δέκτης ή υποκινητής δραμάτων στα οικογενειακά διηγήματα του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη. *Διάλογος*, 17, Ηράκλειο, σσ. 1-17.
- Παρίσης, Ν. (2002). *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης. Τρία διηγήματα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Saupier, G. (1996). Για το «Άμαρτίας φάντασμα». Στο *Α' Διεθνές Συνέδριο για τον Παπαδιαμάντη, 20-24 Σεπτεμβρίου 1991*: Πρακτικά (σ. 501-514). Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος.

Saupier, G. (2001). *Εωσφόρος και Άβυσσος - Ο προσωπικός μύθος του Παπαδιαμάντη*. Μτφρ. Ε. Τσολακέλλη. Αθήνα: Άγρα.

Thiel, E. (2013). Downsizing Dickens: Adaptations of Oliver Twist for the Child Reader. In A. Müller (ed.) *Adapting Canonical Texts in Children's Literature* (pp. 143-163). London & New Delhi & New York & Sydney: Bloomsbury.

Φαρίνου-Μαλαματάρη, Γ. (1987). Αφηγηματικές τεχνικές στον Παπαδιαμάντη 1887-1910. Αθήνα: Κέδρος.

Πρωτότυπα έργα

Παπαδιαμάντης, Α. (1982-1988). *Άπαντα. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος*, τ' 1, 2, 3, 4, 5. Αθήνα: Εκδόσεις Δόμος.

Μεταφρασμένα έργα

Παπαδιαμάντης, Α. (1963). *Παιδικά διηγήματα* (απόδοση στη δημοτική Δ. Μπατιστάτος). Αθήνα: Άγκυρα.

Παπαδιαμάντης, Α. (1966). *Άνθος του γιαλού και άλλα διηγήματα* (μτφρ. από την καθαρεύουσα Μ.Μ. Παπαϊωάννου Μ. Μ). Αθήνα: Κέδρος.

Παπαδιαμάντης, Α. (1969). *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* (απόδοση στη δημοτική Δ. Μπατιστάτος). Αθήνα: Άγκυρα.

Παπαδιαμάντης, Α. (1971). *Διηγήματα Χριστουγεννιάτικα-Πρωτοχρονιάτικα* (προσαρμογή στη δημοτική Σ. Μαράντος). Αθήνα: Εκδόσεις Ρούγκα.

Παπαδιαμάντης, Α. (1984). *Πασχαλινά διηγήματα* (μεταγλώττιση στη δημοτική Σ. Ματζουράνη-Σκαλτσάρη). Αθήνα: Βιβλιοθήκη για Όλους.

Παπαδιαμάντης, Α. (2011). *Διηγήματα για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά* (μεταγραφή-επιμέλεια κειμένου Ε.Μ. Σκαρδάση-Διονυσίου, Ε). Αθήνα: Μίνωας.

Παπαδιαμάντης, Α. (2013). *Πασχαλινά διηγήματα* (μεταγραφή-επιμέλεια κειμένου Ε.Μ. Σκαρδάση-Διονυσίου, Ε). Αθήνα: Μίνωας.

Παπαδιαμάντης, Α. (χ.χ.). *Παιδικά διηγήματα* (μτφρ. Ε. Β. Μαρσέλου). Αθήνα: Εκδόσεις Ευαγ. Σ. Κιντή.

Παπαδιαμάντης, Α. (χ.χ.) *Χριστουγεννιάτικα διηγήματα, Α. Παπαδιαμάντη* (απόδοση στη δημοτική Α. Δαμιανού). Αθήνα: Εκδόσεις Δαμιανός.

Παπαδιαμάντης, Α. (χ.χ.) *Πασχαλινά διηγήματα* (απόδοση στη δημοτική Καλκάνη Ε.). Αθήνα: Εκδόσεις Δαμιανός.

Παπαδιαμάντης, Α. (χ.χ.) *Καλοκαιρινά διηγήματα* (απόδοση στη δημοτική Ε. Καλκάνη). Αθήνα: Εκδόσεις Δαμιανός.